

Németh Péter Mikola *A másik élő klasszikus, bár ő biztosan tiltakozna e titulus hallatán, akivel úgyszintén kapcsolatban álltatok mindketten, Hubay Miklós? Ő többnyire Firenzében élt, hiszen ott tanított, dolgozott, ha jól tudom.*

Szőnyi Zsuzsa

Sokszor volt itt nálunk a „Triznya-kocsmában”, hiszen annak idején gyakran járt Itáliában. És igen, hosszú ideig, talán tizennégy évig élt és tanított Firenzében. A vele való kapcsolatunk az úgy alakult, hogy volt egy nagyon jó barátunk, Charles

de Tolnay professzor, a firenzei Michelangelo Múzeum igazgatója. Mi gyakran átlátogattunk hozzá Firenzébe, vagy ő jött át Rómába mihozzánk, de azok a ritka találkozások számára nem voltak kielégítőek. Olyan személyiség volt, aki nagyon szerette a társaságot, szeretett hosszasan beszélgetni, szeretett elmélyedni gondolataiban, a történelmi múltban. Egyszer egy ilyen elmélyült beszélgetés alkalmával, valahogy szóba került Hubay Miklós neve, akinek műveit, a Ferenczy Noémiről írt monográfiáját, *Néroré játsszik* című drámáját, amit egyébként Firenzében is bemutattak, Tolnay már korábbról ismerte. S így megkérdezte tőlünk, hogy szerintünk a Firenzei Egyetem megüresedett magyar tanszékére meg lehetne-e hívni Hubay Miklóst vendégtanárnak, mert ő szívesen látná őt Michelangelo városában. Akkor mi azt mondtuk neki Matyival, hogy minden bizonnyal, hiszen Hubaj jól beszél az olasz nyelvet, remek társaságbeli ember, s még annál is tehetségesebb előadó. Azt persze, hogy van-e egyetemi előmenetele, azt megmondani nem tudtuk, de Olaszországban az egyetemi hierarchia soha sem volt olyan szigorú, mint épp akkor Magyarországon. Nem sokkal később örömmel értesültünk arról, hogy Hubay Miklóst meghívták professzornak Firenzébe. Ezek után 1974–88 között Michelangelo városának polgára lett. Nagyon szeretett ott élni, és hál’ istennek szerették a tanítványai, s jó barátságba került Tolnayval is. Gondolom, hogy kiváló együtt gondolkodó és beszélgető partnerekké váltak.

Megerősíthetem, hogy igen, Miklós, azóta is jó szívvel emlékezik Firenzében töltött éveire, és persze a „Kocsmában” elmúlott római estékre is. Egyszer egy Madách Tanulmányi Napunk éjszakáján – a századforduló óta évente szeptember 21-én, a Magyar Dráma Napja alkalmával, ami egyébként az ő „találománya”, Csesztvén és Alsósztrégován találkozunk – legutóbb a váci Piarista Gimnázium diákjainak római színházi élményeiről tartott rögtönzött rendhagyó irodalomórát. És akkor tett említést például arról az egykori magyarországi

„A MÚLT A JELEN ELÉ 81 TARTOTT TÜKÖR”

Németh Péter Mikola római
dialógusa Szőnyi Zsuzsával*

2. rész

olasz nagykövetségi tanácsosról: Antonio Widmarról, akinek olasz fordításában a 30-as években, a *La Tragedia dell' Uomo* címűben, vannak sorok, melyek szerinte kifejezőbbek az eredetieknél. Ugyanakkor mesélt arról Az ember tragédiája előadásról is, ami Giorgio Pressburger rendezésében született, s

82 amit az épp akkor végzős római színművészeti főiskolások vittek színre teljes terjedelmében, szinte betűről-betűre, minimális dramaturgiai rövidítésekkel jelenítve meg Madách drámai költeményét, ami így, több mint három és fél órán át tartott. Azóta is megismételhetetlennek számít ez a „maratoni” bemutató.

Hubay Miklósnak több ilyen nagyszabású színházi vállalkozása is volt Rómában. Ha jól tudom, a *Tragédiát* is ő dramatizálta akkor olasz nyelven. De volt egy számomra is emlékezetes nagy sikerű premierje, a Largo di Torre Argentínán lévő színházban – ezt magyarul, akár Nemzeti Színháznak is nevezhetnénk, bár az olaszoknál kimondottan nincs ilyen – Hubay *Néro játsszik* című drámáját mutatták be olaszul, *Nerone e morto* címen, nagy olasz színészekkel, méghozzá a legnagyobbakkal. És annak, valódi katartikus erejű sikere volt. Úgyhogy, nem lehet azt mondani, hogy Itáliában ismeretlen drámaíró lenne. Sőt! Nem is olyan régen a római egyetemen négy magyar egyetemista lány, akik Pécsen a Jannus Pannoniuson olaszul tanulnak, a Freudról szóló Hubay-művet mutatták be – nem is tudom mi a pontos címe –, azt, ami az Osztrák–Magyar Monarchia idején játszódik, és a pszichoanalízis megalapítója, az ideg- és elmeorvos, az álomfejtő Sigmund Freud, és a magyar királyi fenség, I. Ferenc József császár kibékíthetetlen életszemléletéről, konfliktusáról szól, hiszen ők mindketten a korabeli Bécsben éltek. Ugyanakkor az első világháború kitörésének érthetetlen körülményeit taglalja, elemzi művében a drámaíró, hogy a „boldog békeidőkben” mi készíthette az európai embert arra, hogy szinte dalolva háborúba kezdjen. Mint tudni lehet, a pszichoanalízis egy olyan módszer, aminek segítségével megvizsgálható, hogy a tudattalanban rejtőzködő mélylélek, milyen formában avatkozik be az egyén tudatos életébe. Freud módszere nem volt képes ugyan megváltoztatni a világot, ám ugyanakkor a valóságot érhetőbbé tette azt hiszem, hogy mindannyiunk számára. Ezt mutatta be ez a négy egyetemista lány úgy, hogy Hubay Miklós beszédes magyar nyelvű drámaszövegét, ők maguk tökéletesen lefordították olasz nyelvre, s betanulták, majd négyen egy színpadon állva pódium-színház jelleggel előadták. Mindegyikük egy-egy szerepet vállalt, az egyik játszotta Sigmund Freud szerepét, a másik Ferenc Józsefét, a harmadik Schratt Katalinét, a negyedik pedig a narrátor szerepét vállalta fel. A római egyetemen ennek a Hubay drámának nagyon nagy visszhangja és sikere volt.

A Római karnevál – katarzis két felvonásban, prológussal és közjátékkal – premierjére nem emlékszel véletlenül?

Dehogyan nem! Olaszországban többször is színre vitték ezt a drámát. Genovában, a híres Aldo Trionfo vitte színre, úgy emlékszem.

Otthon meg, Vácott Huszárik Zoltán, majd betegsége miatt, Ruszt József rendezte meg Ruttikai Évával a főszerepben a Római karnevált. Több volt, mint rendhagyó ennek a Hubay-drámának a magyarországi fogadtatása, ami egyébként arról a tragikus sorsú színésznőről, Lánczy Margitról szól, akinek az imént említett Widmar, mint „A legszebb Évának” ajánlotta az olasz Tragédia fordítását. Magyarországon minden színésznő, amikor eljött az ideje, hogy szerepkört váltson – ezt maga a szerző, Hubay Miklós írja – önként kérte a színigazgatójától a Római karnevál női főszerepét. Így például Mezey Mária, Dayka Margit, Tolnay Klári, Ruttikai Éva – egyik sem kapta meg. Ám, Ruttikai nem nyugodott. Latinovits Zoltán, a színészkirály halála után elfogta őt valami próféta-asszonyi hevület. Ki-kiszökött a nagyszínházak világából, ott volt minden pincészinházi bemutatón, mint aki otthonát keresi... Kész tervvel jött hozzám, megegyezett a váci Madách Imre Művelődési Központ akkori igazgatójával, Végh Károllyal, hogy ott fogja eljátszani a főszerepet.

A Római karnevál is azt sugallja, arról beszél, hogy mindenkivel megtörténhet a csoda, amit az ókori krónikákban is följegyeztek már, hogy ti., a karneválok idején a Via del Corson versenyfutást rendeztek a nyomorékoknak, a féllábúaknak, a bénáknak, sántáknak, és mert ők az életükért futottak, elszántságukban időnként legyőzték az olimpi-konokat, a profi atlétákat is.

Hubay Miklós írja minderről, két felvonásosa váci felvezetőjében, hogy, amikor meghallotta ezt a történetet, úgy érezte, hogy ez mindenképp drámába kívánkozik. S mindennél jobban kifejezi ez a karneváli helyzet és hangulat az akkori, a hetvenes évekbeli szocialista országokban elhatalmasodó abszurd létállapotokat, a mentalitást. Odafent az elit köreiből egyre kevésbé hisznek a forradalom eszméjében, de működik a bürokrácia, és működik a protokoll. És paradox módon – csodaszerűen – fellebbog az eszme, a pályáról leszorítottak világában. Ők futottak versenyt a római Corson, ők voltak a szocializmus sztahanovistái, hősei, és most ők adják bele lelküket abba az egyetlen színpadi próbába, amiből sohasem lesz előadás.

Pedig a dráma végére, ha mások már nem is, de ezek a társadalomból kiszorított emberek, jogfosztott tisztátalanok még mindig hisznek. Egyes egyedül csak ők hisznek a változásban.

Hát persze, az antik dráma történetéből, ezt maga Hubay Miklós is megvallja, elleste a kontamináció technikáját. Ami azt jelenti, hogy a dráma akkor születik meg, ha két élmény metszi egymást – ha két történet olvad eggyé.

Visszatérve még a beszélgetésünk legelején felidézett Esti vonat című vershez, amiben szinte az egész életed, életek benne foglaltatik:

a kezdet és a vég,
jelenben izzó fényfolt
minden ami rég volt
s az éji út előtted
84 sötétlő rejtelem
tiéd csak a jelen
s a sólyomvágycat
jövőbe röppenőket
tartsd vissza csak
elég a mai fény
ha a pályát követed
hű társként jár veled
lámpásod a remény.

Ezt a verset Szabó Ferenc Szőnyi István azonos című festménye ihletére írta, ami, mint már említettük is, épp itt függ beszélgetésünk háttérében a szobafalon. Ez egy mély és személyes vallomás is egyben, amelyen gyönyörűen átviláglik érzelmi kapcsolatokat lényege. Ő tulajdonképpen mennyire szólt bele az életetekbe, az életedbe, túl azon, hogy Matyival ő két testi-lelki jó barátok voltak.

Vele akkor kerültünk igazán baráti kapcsolatba, amikor a 60-as évek végén érkezett Rómába, hogy a Vatikáni Rádiót vezesse. Feri itt élt több mint huszonöt évig. Negyed évszázad. Sok vagy kevés? Bárhogy is legyen, ez alatt az idő alatt ő volt a leghűségesebb kocsmatagunk. Beszéltünk már róla, hogy a szombat esti népes vendégséget, mindig kocsmának neveztük.

Ez egy jó becenévnek, sőt mi több, az „ellenség” megtévesztésére is jó fedő- vagy épp álnévnek bizonyult.

Lehetett volna irodalmi szalonnak is nevezni vagy bármi másnak, de Matyi ezt választotta, Várady Imre, a Bolognai Egyetem tanára életérzése alapján, aki egyszer azt találta mondani, még a kezdetek kezdetén, hogy olyan jól érzi itt magát nálunk, mint egy kocsmában.

Szabó atya, aki jó barát, igazi szellemi társ, miként volt, s van jelen?

Igen, hát Szabó Ferenc S.J. egy kivételes szellem, kivételes jelenség, akiről azt lehet mondani, hogy jezsuitának tünemény. Csoda, hogy ilyen Jezsuita is létezik Loyolai Szent Ignác kései utódként a világban, mint ő, aki imádja az életet, aki ennyire képes a világba beleilleszkedni, és mondjuk, aki ennyire szereti a világi dolgokat. Szeret jóízűeket enni-inni, beszélgetni és nevetni. Feri, alkatánál fogva is nagyon egyedül érezte magát, amikor Rómába került.

Ez hányban lehetett? A hatvanas évek elején?

Talán kicsit később, '66-ban, vagy '67-ben, nem tudom egészen pontosan mikor. Ő is '56-os emigráns volt. Ahogy tőle tudom, a belgiumi Leuvenben,

a jezsuiták főiskoláján végezte tanulmányait. És azután meg a párizsi katolikus egyetemen szerzett teológiai doktorátust. Párizsból került ide Rómába a Vatikáni Rádió magyar tagozatához. Először, nyilván kicsit elveszettnek érezhette magát itt, az Örök Városban, amikor végül is ránk talált, és azután a legnagyobb barátságba kerültünk. A férjemmel, Matyival végeérhetetlen beszélgetések kezdődtek, és nagy ívások is. Szombat esti társaságunkba is igen szeretett járni. Mái is, amikor itt van Rómában, elvárja, hogy szombaton este itt a „kocsmában” legyen összejövetel. Ugyanakkor persze nagy baráti köre van Budapesten is a *Távlatok* című folyóirat körül, aminek alapítását ő maga kezdeményezte, amikor végleg hazatelepülhetett a rend, a Sodrás utcai házába. Külföldi kint tartózkodása idején különben az volt az igazi nagy érdeme, hogy nagyon sok francia és német teológiai munkát fordított le magyarra. Ezeket a műveket sikerült Török atya segítségével - aki piarista szerzetes volt - egy bécsi kiadón keresztül hazajuttatni. Ők akkor felkutattak és megtaláltak olyan utakat, az akkori sötét kommunista időkben, nem tudni, milyen módon, de haza tudták menteni a tiltott irodalomnak számító könyveiket, és így a magyar egyházat és a magyar papságot ellátták a legfontosabb Nyugat-Európában megjelenő teológiai és filozófiai művekkel. Szabó Feri nagy odaadással, egymás után fordította a jobbnál jobb könyveket, hogy a magyarországi szellemi élet világtól való elzártsága némiképp enyhüljön. Több mint huszonöt teljes művet tudott így hazajuttatni.

Néhányat volt szerencsém olvasni, Pascal és Teilhard de Chardin, Valeri és Boudelaire, Paul Claudel fordításait és a hozzáfűződő tanulmányokat. És saját köteteiből is küldött annak idején egy-kettőt. De most inkább az érdekelne, miután Triznya Mátyástól már nem kérdezhetem, hogy a közös akvarelles-verses könyv, a Mielőtt szürkülnek a színek hogyan született?

Szabó Ferinek mindég megvolt a lehetősége a könyvkiadásra. Tehát nem úgy láttak hozzá a fiúk, hogy na most először is ennek a közös munkának egy kiadót kell keresniük, azután meg nyomdát. Ez mind adva volt az Ugo Detti nyomdájában, a Savonarola 1-ben, ahol a legfontosabb az volt, hogy magyar betűtípusok is voltak a nyomda készletében. Békés Gellért, több mint huszonöt évig szerkesztette a *Katolikus Szemlét*, s úgyszintén Dettinél nyomtatta ki lapszámain. Ő is segítségünkre volt tapasztalataival a szerkesztésnél.

Megvolt tehát az alaplehetőség a könyvkiadásra, s akkor arra gondoltunk, hogy először is a lakásunkban lévő Szőnyi-képekből szerkesztünk egy kis színes kiadványt. Úgy is lett. Szabó Feri segítségével Matyi összeállította az első albumot, meg hát természetesen némiképp én is segitettem. Munka közben jött az az ötlet, hogy nahát, a Mátyás képeiről is kellene valami

hasonlót kiadnunk, mondjuk Szabó Ferenc verseivel. Ezen, úgy emlékszem, hogy mind a ketten nagyon fellelkesültek.

86 *Itt van most előttünk ez a négyzet alapú, fényes ólmozott papírra nyomtatott színes kis könyv, amibe ha belelapozunk, a legszembetűnőbb sajtóssága máris feltűnik, az ti., ahogy a kötet címadó versében a költő is egyértelműen megfogalmazza, hogy Triznya Mátyás akvarelljein:*

Embert nem látsz de él
a kutak kertek kövek lelke
tört oszlopok tövén
mulandóság medítál
pineák kitárt tenyerén
arany-áldásként csorog le a fény.

Valóban, Triznya képeinek az egyik szembetűnő sajátossága ez.

Vagy az, hogy nagyon ritkán, mégis csak ábrázol embert. Igen. Erről írta Békés Gellért, hogy Matyi nem a mai Várost, nem a mai Rómát álmodja akvarellbe. Ezeken a festményeken az örök természet hordja ölen az emberi múltat. Ezért nincs ember rajtuk. És ezért nem jelenik meg rajtuk a mai Róma sem. Az emberi valóságot a természet és a múlt itt eszmévé finomítja, de az eszme a színek és a formák varázsos játékában újra, de most, eszményi testet ölt. A másik indok, hogy miért nincsenek emberi alakok az ő akvarelljein? Talán azért sincsenek, mert Matyi nagyon szerette a történelmet. Nagyon sok történelmi könyvet olvasott, és általuk az volt a felfogása, hogy nem szabad kizárólag Európára és az európai kultúrára szorítkoznunk, hanem sokkal szélesebb körben kell gondolkodnunk, s meg kell ismerni kötelezően más kultúrákat is. A római kultúrába beivódott a görög és sok más egyéb kultúra is. Azért szerette nagyon például Ostia Anticát, a Forum Romanumot, a Via Appia Anticát meg az összes romokat, ahol ember persze nem volt, mert azok az emberek már nem léteztek. De azoknak az embereknek a szelleme, a kultúrája, az öröksége, ha romokban is, de ránk maradt. S ez a fontos, hogy valamilyen jelet hagytak magukról az utókornak, minékünk. Persze vannak másféle képei is, amin emberi alakok is láthatók. A könyvbe azonban inkább csak az Ostia Antica, a Forum Romanum és Rómán kívüli tájak akvarelljeit gyűjtötték össze Ferivel, ahol valóban nem szerepelnek emberek, az emberokről, sorsokról a versek beszélnek.

Miért szeretett Mátyás pont akvarelleket készíteni? Miért nem dolgozott olajjal is?

Azért szerethetett ő akvarelleket festeni, mert az, az egyik legnehezebb műfaj. Hogy miért? Mert utólag nem lehet rajta javítani, mint az olajvasznon mondjuk. Ott, ha az ecsetvonás megtörtént, akkor az örökre ott

maradt, nem lehetett kitörölni. És neki, úgy látszik a keze ügyére ez esett legjobban. Voltak olajképei is, de azok soha sem voltak olyan frissek, mert tényleg az akvarellben a frissesség a legfontosabb, a festő kénytelen azonnal ott a helyszínen úgy festeni, hogy később már nem javíthat, nem törölhet. Matyinnak mindig is ez volt a festői műfaja, az akvarell. Azon 87 kívül a másik szempontja az volt, hogy bárhová könnyedén elmeheszen festeni, meditálni. Csak úgy egy rajzlappal, ceruzával, vagy egy kis felszereléssel, s így nem kellett mindenféle állványokat cipelnie. Hanem csak a hóna alá csapta azt, amire föltétlen szüksége volt az akvarellezéshez: a festékdobozát, a mappáját, benne a rajzlappaljaival. S így gondolt egyet és bármikor, bárhová busszal vagy autóval kiugrott egy-két órára festeni, mondjuk a közeli Aventinusra.

Szóval ezek voltak Mátyás festészetének a praktikusabbik vonatkozásai. Arra emlékszel-e, hogy miként, milyen szempontok szerint szerkesztette a szerzőpáros a verses-vízfestményes albumot?

Igen, igen...ők ketten együtt válogatták ki, lehetőleg a Szabó Feri verseihez illő akvarelleket, ezeket a kicsit borongós, melankolikus, emberi alakok nélküli római tájakat: a Palatínus fáit, Róma kútjait, a Piázza Navonát, a Fórumot este, az Angol temetőt a Piramisnál, falakat az Aventinuson, a Via Appia Anticát.

Vallomásos kötet ez a hazáról, a választott szülőföldről. Két alkotóeleme Rómához, Európához és a világhoz való kötődését mutatja meg, és a két szerző egymáshoz való viszonyáról is sok mindent elárul. Valójában hiányt pótol ez a könyv, nem csak a ti életetekben, hanem a magyar irodalom egészében is, hiszen mindig is hiányzott a mi 20. századi irodalmunkból az igazi vallomásos művészet. Ennek nyilvánvalóan történelmi okai vannak. De te, kedves Zsuzsa, a most kiadott könyveiddel, mintha ugyanezt folytatnád.

Akikkel leveleztem, és akik érdemesnek tartottak arra, hogy válaszoljanak a leveleimre, azokat mind-mind annyira szerettem, és oly jó barátaim voltak, hogy feltételezem: nem akartak, s nem is akarnak visszaélni a bizalmammal. Tehát semmi ilyen rajtam való „át-gyaloglás”, vagy eltaposás előérzete leveleim közzétételekor, valahogy nem fogalmazódott meg bennem. Hát persze sokan mondják, hogy azokon a szombat estéken, melyeket a „Kocsmában” negyven éven át rendszeresen tartottunk, a szombat esti vacsorákon, beszélgetéseken, ott mindenféle emberek megfordultak, akik Rómában jártak, s a magyar kultúrkörből érkeztek, azokat szívesen vendégül láttuk. Persze nem egészen mindenkit. De azt azért nem lehetett mondani, hogy te jöhetsz, te meg nem. És azok között biztosan voltak olyanok is, akik az otthoni kommunista hatóságoknak jelentették azt, hogy itt mi történik, hogy itt miről folyik a diskurzus. Erre nekem az volt a válaszom, hát csak

jelentsék, legalább valami hírük lesz az otthoniaknak arról, hogy becsületes magyar emberek is vannak a világban, és olyan dolgokról beszélgetnek, amiről érdemes minden embernek elgondolkoznia. Na és az a rengeteg levél, ami valóban felgyűlt itt nálam, azt mind azért tettem el, és mindet azért
88 őriztem meg, mert valahogy nekem az volt az érzésem, hogy olyan emberek leveleiről van itt szó, akiknek még a legkisebb megnyilvánulásai, szavai is arra érdemesek, hogy valaki megőrizze, becsületben tartsa azokat. A Cs. Szabóval vagy a Máraival való levelezést például. Márai maga annyira nem állt emberekkel szóba, és nem is levelezett, – a családjával persze, az otthoniakkal azért kivételt tett – hogy kár lett volna, azokat a ritka számba menő leveleit meg nem jelentetni. Csak nagyon kevesekkel tartott kapcsolatot, csak azokkal, akiket méltónak tartott arra, mint, ahogy említetted is, a Simonyi Imre féle igazságkereső költőkkel. Simonyi például valahogy hozzájutott Márai egyik könyvéhez, és akkor valakiken keresztül hozzám fordult, hogy adjam meg neki a Sándor címét, és én megadtam. És akkor kezdődött közöttük egy hosszabb ideig tartó levelezés, amit, ha jól tudom, Gyulán levelezőkönyv formájában adtak ki, nem is oly régen. Tehát, mindezeket az emlékeinket szerintem, valahogy meg kell tudnunk őrizni. A leveleinket, mint kordokumentumokat, meg kell mentenünk a jövő számára. Ezért is sajnálom nagyon, hogy a mai emberek nem leveleznek egymással, hanem minden közlésük az e-mailben kimerül azzal, hogy két-három mondatot csak úgy odapötytyentenek a számítógépen a képernyőre. Ez nem levelezés, nem igazi levelezés.

Az, hogy, ki milyen formában szeret levelet írni, vagy, hogy szeret-e egyáltalán írni, az, generációkhoz köthető attitűd? Korábban, a 20. század elején beszéltünk rádiós nemzedékekről. Ezeknek a korosztályoknak a képzelőereje, a mese- és mítoszteremtő fantáziája állítólag még mindig jóval erősebb volt és maradt, mint az utána következő televíziós nemzedékeké. Jó, hát erre azt mondhatjuk persze, hogy a kommunikáció verbális és vizuális formáinak változásával módosult az alapállás: nem csak nyelvében, de képében is él már a nemzet. Tehát ezt a kétféle hatást, nem lehet elválasztani egymástól. Miközben észrevétlenül felnőtt több-több e-mailés és sms-ezgető korosztály. Ebben a kommunikációs formában is szövegek, textusok születnek. Tehát, így is lehet irodalmi értékű leveleket írni. Nem gondolod?

Elméletben lehet, de gyakorlatban szerintem nem igazán.

Tollal írni, vagy tollba mondani a levelet, vagy a verset példának okáért, egészen mást jelent, mint géppel írni, vagy gépbe írni egy szöveget. Mert a költő verses gondolatának az útja az ihlet pillanatától az agyból a szív és lélek együttállása, együttműködése hatására, a véráram közvetítésével a legrövidebb úton, a poéta „meghosszabbított testrészen”, a pennáján keresztül a tinta által jut el a fehér papírig. Ebben az összefüggésben, képzetem szerint, az égi jelek vevőkészüléke, a „vére-költő” az agy tehát: virtuálisan és valóságosan is.

Így, ezzel összefüggésben jut eszembe most a levéltitok. Valami olyasmi az, mármint a levél műfaja, amit valaki név szerint csak neked szánt a személyesben, és senki másnak, vérét költötte hát éretted, amikor megírta a Te személyednek szánt gondolatait, mondandóját, üzenetét.

Igen.

89

És akkor azt most bárki is, mert felhatalmazva érzi magát, halála után megszegve a levéltitkot, közzé teheti? Holott ilyet, csak közös megegyezéssel lehetne megtenni. Szerinted, miként van ez erkölcsileg, etikailag? Saját magával, hogyan rendez el ezt az ember? Nyilván vannak ezekben a levelekben olyan intim vonatkozású közlések is, amelyek csakis két emberre tartoznak, s nem másokra, főként nem a nagy nyilvánosságra.

Hát persze. Természetesen olyan leveleket nem tettem eddig sem közzé, amiben úgy éreztem, hogy az személyhez kötődő titkokat is tartalmaz. A Cs. Szabó-levelekkel történt meg, hogy a barátnője, akivel nagyon jóban volt a halála előtti időben, nehezményezte, hogy én ki akarom adni a Cs. Szabó hozzám írt leveleit. Megkérdeztem a fiát, Cs. Szabó Andrást, hogy mit szól mindehhez? Szerinte, a leveleket ki lehet-e adni? Mi a véleménye a levelek kiadásáról? Felhatalmaz-e a kiválogatásukra? Mire ő azt válaszolta: igen, természetesen. Abszolút megértő volt, s azt mondta, hogy mindent, amit az apja levélben leírt az publikus. Egyrészt azért, mert jól lehetett érezni a Cs. Szabó-leveleken, hogy ő nem csak nekem írja azokat, hanem a jövőnek, a jövő olvasójának is. Tehát nem igazán személyes levelek voltak ezek, hanem inkább nagy történelmi vallomások, vagy elmélkedések, vélemények. Igazán személyes hangú levele talán nincs is, a hozzám írtak között.

Most épp arra készültök Köpöczi Rózsa művészettörténésszel, hogy édesanyáddal Bartóky Melindával és édesapáddal Szőnyi Istvánnal való 50-es évek béli levelezéseiteket kiadjátok. Érzésed szerint ez a levelezés hozzá adhat még valami nagyon lényegeset a Szőnyi életmű egészéhez?

Nagyon is, mert ez a levelezés megmutatja azt, hogy Szőnyi István, aki mondjuk valóban az egyik legnagyobb magyar festő volt, ezt elfogultság nélkül állíthatom, mennyit szenvedett élete során. S hogy milyen kis pitiáner ügyekkel akadályozták őt ellenei sokszor a munkájában, az életműve kiteljesítésében. Főiskolai tanárként tanításból kereste meg a kenyerét, és abból eltartotta nemcsak a saját családját, hanem a Zebegénybe befogadott, kitelepített rokonokat is, felesége testvérét, Bartóky Magdát és annak fiát, Jékey Gedeont családjával együtt. Nekik is szükségük volt élelemre, és szükségük volt arra, hogy valamiből megélhessenek. Tehát az ő minden napra valójukat is mind Szőnyi István teremtette elő. Neki felelőssége volt mások irányába is, ezért el kellett viselnie a különféle megaláztatásokat, amik a főiskolán,

minden tanárt elértek, azokat, akik ott maradtak tanítani. Minthogyha ötéves gyerekek lettek volna az óvodában, úgy viselkedtek velük szemben az „előljárók”. Berendelték őket szemináriumokra, és kikérdezték őket, hogy miért nem lépnek be a pártba. Ő persze nem volt hajlandó belépni.

90 De volt egy nő, akit oda rendeltek mellé, hogy figyelje, és folyton kihallgassa, és állandóan duruzsolja neki, hogy a pártba, oda be kell lépnie, aminek természetesen, mind megmaradt a nyoma az iratok között. A tanítványok '89-ben, ezeket az iratokat eljuttatták hozzám. Szóval ebből látja az ember, hogy min mentek keresztül. A levelezésben természetesen nem merték nyíltan megírni ezeket a dolgokat. De azért a jó mama jelezte, mikor például Pestről távirat érkezett, és Szőnyiinek azonnal be kellett utaznia, milyen rettegve tanakodtak, vajon miért rendelték be. Tehát a levelekből kiderül, hogy annak ellenére, hogy ilyen minősíthetetlen körülmények között élt valaki, mégis képes volt arra, hogy olyan képeket fessen, amiből sugárzik a remény és az élet. Persze ő festett olyan képeket is, ahol egy kerítés rávetődik a pocsolóyára, s a pocsolóya az akkori élet szimbóluma volt. Az ég azért reményt adón mégis ott tükröződött a pocsolóya vizében. Ezt a képét küldte be Szőnyi István az '50-es években a nagy műcsarnoki reprezentatív kiállításra, amikor mindenki nagy lelkes szocialista realista művekké, nem tudom én, hogy miféle Lenin- és Marx-portrékkal jelent meg. És ugye mi történt!? Megdorgálták a művészt, mert nem nagyon örültek a pocsolóyáinak, meg a kerítéseinek, de azért, azt hiszem, hogy ennek ellenére kiállították a képeit.

Mit szólna most mindezek után Szőnyi István, hogy a leveleit kiadjátok? Nem azt mondaná, hogy gyerekek, ne! Az ember méltósága mindennél többet ér. Semmi köze a mi családi, legbensőségesebb viszonylatainkhoz a világnak. Tessék, itt vannak a műveim, önmagukért beszélnek. Ha valódi értékek, akkor úgy is alkotójuktól függetlenül tovább „festik” majd önnön magukat a történelem vásznán.

Ha pedig nem azok, akkor meg úgy is mindegy, elvesznek az idő süllyesztőjében.

Lehet, hogy valaki ezt mondhatja. De ugyanakkor én meg azt mondom, hogy az emberek biztosan kíváncsiak rá, hogy milyen ember volt Szőnyi István, és hogyan élte hétköznapijait. Ezekből a levelekből szerintem ez kiderül. Máskülönben csak a művei alapján lehet megismerni az alkotót, ami valóban üdvözítő, méltó dolog, de hát miért jó az, ha nem tudja az utókor, hogy mit gondolt mondjuk Tiziano a saját idejében a saját életéről, a saját kortársairól, a saját koráról?

Mégis, te magad mit nevezel levéltitoknak?

Levéltitok az, ha például valakiről, egy megnevezett személyről, akit mindenki ismer, valami rosszat írnak egy levélben. Hát azt szerintem valóban titkosítani kell, egyszerűen ki kell hagyni a közlésből.

Tehát minden, ami pozitív, ami végül is képzeted szerint előre viszi a világot mindennapjait, az, természetesen közlendő.

Igen, szerintem igen.

Na, de mégis, ki dönti el térben és időben, hogy mi az, ami pozitív, és mi az, ami negatív?

Hát természetesen az, aki szerkeszti és kiadja a leveleket.

Értem....Zsuzsa, hány éve is élsz Rómában?

1949 óta, ötvenöt éve.

Tehát neked megadatott, hogy egy olyan városban élj, ami lelkében, bellemében ugyanolyan, mint küllemében. A klasszikus antikvitás végóráit idézi ez a mai Róma, Symmachusnak, az utolsó római rétorok egyikének korát, ahogy Molnár Tamás filozófus professzorunk Lélek és gép című elmélkedésében olvasom, ami kísértetiesen hasonlít a mostanira. „Hiszen mit is mondhatnánk, most is hanyatló korban élünk, a válság az, hogy a dekadencia megannyi jelét tapasztaljuk napjaink közgondolkodásában, szellemi életében. Kérdés az, hogy hogyan jutottunk ide, hol vette kezdetét e világjelenség, a leépülés e szomorú lehangoló folyamata?” Azt, persze nem tudni, ám mégis reménykedünk benne, hogy ez a mi vén Európánk képes lesz még megújulni egykoron, talán.

Hát én nem reménykedem ebben. Én egyáltalán nem reménykedem. És meg kell vallanom, hogy pesszimista vagyok, és nem hiszem, hogy Európa tovább fog élni, mert olyan fenyegetettség közelít, mint például a kínai birodalom expanziója, ami egész egyszerűen le fogja nyelni nem csak Európát, de az egész világot. Nem azért, mert le akarja nyelni, hanem mert nincs más választása, hiszen az az embertömeg, az egész egyszerűen, egyszer csak elindul, s elárasztja a földkerekséget. Mert mondja meg valaki, hogy egy idő után, hová teszi azt a milliárdnyi emberét Kína? Nyilvánvaló tehát, hogy ők más népek rovására keresnek majd maguknak Ázsián kívüli élettereket. Persze én nem vagyok egyáltalán se történész, se jós, de nekem az a meglátásom, hogy Európa nem fog már sokáig élni, ennyiben valóban symmachusi ez a kor, amiben élünk.

S nem tudsz elképzelni egy olyan helyzetet, hogy ez egy Földön kívüli civilizációval való kapcsolatrendszerben egészen másképp alakul majd? Tehát azok a földi létben való gazdasági egymásnak uszulások, katonai szembenállások, amik jelen pillanatban mutatkoznak, azok egyszer csak nem lesznek érdekesekek, megsemmisülnek? Mert hát a kozmikus egészben valami más fog történni.

– Nem, ebben nem hiszek, nem.

És miért nem? Hiszen te egy metafizikus létet, transzcendens világot reménylő ember vagy.

Hát nem, én elsősorban római katolikus vagyok, és hiszem azt, hogy az ember halála után egy más létbe fog jutni, ahol Istent szemtől szemben, színről színre látja. De, hogy ez miként lesz, milyen formában történik, azt nem tudom megmondani. Azt azonban állíthatom, hogy mindezt, más bolygón elképzelni nem tudom. Szerintem ez olyan folyamat, amiről nekünk fogalmunk sem lehet. Ez egy olyan állapot, amit mi nem tudhatunk előre, amit meg se közelíthetünk képzeletünkkel. Kár rajta egyáltalán rágódnunk.

Katolikus vagy, az Örök Városban élsz, a Vatikáni Rádiónak munkatársa is voltál. Ebből következően adódik a kérdés, az egyházzal, a Vatikánnal való személyes kapcsolataid...?

Azok abszolút nem számítanak, sőt, egyáltalán nem.

Mégis, ezek a tények mennyiben befolyásolták az életed folyását? Segítették, avagy épp zavarták, hátráltatták esetleg?

Hát, igen, zavarták, mert az ember látja, tapasztalja, hogy nem úgy mennek a dolgok, ahogy azoknak, ideális esetben, a krisztusi szeretet értelmében történniük kellene.

És akkor, mégis, hogyan képzeled el a római katolikus anyaszentegyház jövőjét? Szóval milyennek kellene lennie ahhoz, hogy valóban a lelkeket szolgálja? És hogy ne egy menedzsment egyház legyen, kufárkodva, pislogó műanyag krisztusi képeket bocsátva árúba a Római Bazilika árkádjai alatt. Vagyis hogy ne állandóan a kulcsínnel, a talmival, „a vad tömjénillatárral”, a gazdasági és másféle világi dolgokkal legyen elfoglalva, hanem valóban a szívekkel és a lelkekkel.

A misszionáriusok, azok jó úton járnak. Ők elmennek Afrikába, és hitre, egészséges életre, kultúrára kísérlik meg tanítani az ottani egyszerű embereket. Segítik őket abban, hogy saját maguk képesek legyenek megművelni a földjeiket, és, hogy ne a külföldről, az ENSZ-től várják a segílyeket. Tehát, hogy vízvezetéket építsenek saját maguknak. Szóval ez a fajta jószolgálati tevékenysége szerintem a katolikus egyháznak nem csak feladata, de kötelessége is, amit csak részben művel, vagyis nem eléggé. A hit, a pasztoráció dolgaiban, így igaz, abszolút más síkon kellene, hogy haladjon az egyházunk. De nem az itteni Római egyházközség és szervezete, az, amelyik a hibákat egyáltalán képes lesz majd orvosolni. Sokkal inkább a kereszténység egésze, mondjuk így nem is annyira a katolicizmusnak, mint inkább az öt világvallás egymáshoz való viszonyának volna kívánatos a harmadik évezredben, alapjaiban megváltoznia.

II. János Pál halálakor részvétellel megmozdult az egész keresztyén, keresztény világ, megmozdult Európa. Ez mégis miről beszélt? Nem az anyaszentegyház megújulási képességéről? Vagy a Szentatyáról, aki kivételesen karizmatikus egyéniség volt, a nép iránta való szeretetéről, szimpátiájáról?

Szóval mi történt itt valójában? Elgondolkoztál már ezen?

Hogyne, persze, de azt hiszem, hogy semmiféle megújulásra az egyház megújulására jelenleg nincs remény, ezt elhiheted nekem. Itt kizárólag arról volt szó, hogy a Szentatya járt a tengeren túl, Mexikóban, Dél Amerikában, volt mindenütt a világon, 157 vagy hány országban tett pápai látogatást, és mindenütt képes volt a személyes varázsával meghódítani az embereket. A temetésére nemcsak Európából érkeztek, hanem a világ minden részéből Rómába zarándokoltak az emberek. A fiatalok, akik mondjuk a legutóbbi nagy ifjúsági világtalálkozón is jelen voltak, Mexikóban például, ott lehetett igazán látni, hogy valami hihetetlen eksztatikus őrzöngés volt, amikor ő megjelent, ez kegyelem. Úgyhogy, ezt nem lehet mással magyarázni, mint az ő személyével, tehát az ő karizmája hódította meg a híveket. Már most más kell a fiataloknak. Az persze a jövő kérdése, hogy mondjuk a következő pápa, XVI. Benedek miként lesz képes véghezvinni az evangelizációt a világban, mert egészen más habitus, más személyiség. Egy bizonyos, már most érzékelni, hogy nem tud úgy a tömegekre hatni, mint az elődje. És hát nem tudni, hogy a világban mi történik. De arról, hogy az egyház megújulna, vagy, hogy az egyház újabb híveket hódítana meg, arról szerintem a közeljövőben szó sem lehet.

Most végleg haza készülsz. De végül is melyik a te hazád? Melyik a te igazi otthonod?

Természetesen Magyarország. Magyarország a hazám és otthonom.

Egyszerűen azért, mert ott születted? Ugyanakkor az életed nagyobbik részét Itáliában töltötted el. Elég az, ha bele születünk egy kultúrába, a Kárpát-hazába? Ez attól a pillanattól kezdve minden szépségével, bájával és bajával, örömeivel és nehézségével egyetemben kötelez, az örökös hazánk maradhat? Ha ez így van, akkor is, fél évszázad után, csak úgy itt hagyni mindazt, amiben eddig éltél, azokkal az emlékekkel, a „Triznya-kocsmával”, a római barátokkal, az állandóan „Triznya-korcsmázgató” gyönyörűekkel együtt? Szóval azt a miliőt, amit egy élet árán Matyival magatok köré varázsoltatok, azt máról-holnapra itt tudod hagyni?

Ennek a miliónek a megteremtését ránk kényszerítették a múlt századbéli körülmények, hiszen nem természetesen, jó szántunkból jöttünk el otthonról, hanem azért, mert nem bírtuk azt a légmört, azt az állapotot, azt a szorítást, ami otthon Magyarországon kialakult körülöttünk 1947-’48-ban. Mindszenty József kirakatpere, Rajk László feláldozása, szóval mindezek a történések arra kényszerítették az embert, azt az érzést erősítették meg bennünk, hogy ki kell menekülnünk, abból az életveszélyes helyzetből, kommunista uralomból, ami otthon akkor kialakult. És ezt, akkoriban nemcsak mi gondoltuk így, hanem kétszáz, vagy nem is tudom, hogy hány-százezer,

főleg velünk egykorú fiatalember. Hála a jó Istennek, hogy mi itt Rómában tudtunk megragadni, hogy itt találtunk munkát, mindezt az isteni gondviselésnek köszönhetjük. Mert például élhattünk volna Ausztráliában, vagy Dél-

Amerikában, vagy bárhol másutt a világban. Hiszen minden magyart, 94 aki ide megérkezett, tovább akartak küldeni, vándoroltatni akarták.

De hát minekünk Matyival sikerült itt megragadni. Tehát az, hogy Rómában fél évszázadot megéltünk, az, nagyszerű volt, és ezért nagyon szeretjük Rómát, de ez nem a hazánk. Az olaszok, azok nem a honfitársaink, bár olasz állampolgárok vagyunk, és nagyon szeretjük az olaszokat. De sajnós, azt kell mondanom, hogy a mi szerencsétlen szegény kis országunk, a mi igazi hazánk: Magyarország.

Vagyis szív-örömet térsz haza?

Természetesen.

És akkor, ettől a pillanattól kezdve a római kapcsolatokat miként fogod ápolni, ha nem lesz egy hely, a „Triznya-kocsmá” terasza mondjuk, ahol vendégül láthatod a barátaitokat.

Természetesen, akik itt vannak, azok mind nagyon sajnálják, hogy én hazamegyek és mondják is, hogy még ne menjek. De meg kell mondanunk azt is, hogy legtöbben, akik ezt a Kocsmát látogatták, a törzstagok, azok már mind hazamentek, otthon élnek. Mert az ösztöndíjasok az akadémián kéthárom hónapig voltak csak itt, akiket azért többnyire Matyival mind megismertünk. De megismertük a kiküldetésben, Rómában járó írókat, költőket, művészeket, tudósokat, egyházi személyiségeket, politikusokat is. Így például Juhász Ferencet, a költőt, aki háromszor-négyszer járt itt nálunk, mindig jót beszélgettünk, és megszerettük egymást, de hát ő is otthon él. Mindenki, akit mi itt megismerhettünk, annak idején Weöres Sándortól Pilinszky Jánoson Huszárik Zoltánon át Rónay Györgyig, vagy Hubay Miklóstól, Karinthy Ferencen, Mészöly Miklóson át Szörényi Lászlóig és mindenki másig, ők mind otthoniak. Tehát az igazi magyar szellemi élet és a magyar műveltség az otthon létezik számomra. De mindig is otthon volt.

Meg abban az életben, abban a lakásban, a falon függő Szőnyi képeken, a könyvtárban, amit most még magunk körül láthatunk.

Igen, látod, hogy külön polcokon vannak a magyar költők, a magyar nyelvű könyvek. Mindig pontosan tudtuk Matyival, hogy Magyarországon mi történik, naprakészek voltunk, mert szinte mindent elolvastunk, ami megjelent, ami a nemzetünkkel, az otthonunkkal kapcsolatban állt, ami Magyarországon igazán fontos volt. És amikor már lehetett, '89 után, bizony nagyon gyakran hazautaztunk, egyre több időt töltöttünk otthon: Budapesten és Zebegényben.

Római küldetésed tehát lassan lejár. A missziót teljesítetted, abban az értelemben is, hogy a könyv-szalonokban Mátyással évtizedeken át népszerűsítettétek az emigráns, köztük a nyugati magyar irodalom legjobbjait. Így jelentek meg nálatok a legfrissebb kiadványok, könyvek is, amelyek a magyar nyelvű nyugat-európai és tengeren túli, a diaszpórában született magyar irodalmat fémjelezték. Tehát a könyvterjesztést, azt is külön vállalásnak tekintettétek a múlt században. Akkor tehát, mikor szállsz repülőre, mikor landolsz Feri-hegyen végleg?

95

Én úgy remélem, hogy tavasszal tudok majd hazaköltözni, mert, ha már a könyveket említetted, itt ez a több ezernyi kötet, ezzel valamit kezdenem kell. Úgyhogy az a nagy kérdés, hogy, hogyan szállítsam haza az értékeimet? Majd szépen kiválogatom és becsomagolom a könyveimet, persze nem mindet, mert sok van, amiből esetleg dupla példányaink voltak, vannak, meg sok olasz könyvünk is van, ami nem annyira érdekes. És az egésznek egy részét oda szeretném ajándékozni a új Rév-Komáromi Sellye János Egyetem Könyvtárának, mert azt hallottam, hogy náluk a magyar nyelvű könyvekből nagy a hiány. Szóval most rendezkednem kell. Jövő év tavaszáig a téli időszakban ezt talán képes leszek megvalósítani.

Kívánom, hogy úgy legyen. És köszönöm ezt a dialógust, abban az értelemben is, hogy tudnivaló, az igazi beszélgetések általában nem szólnak „semmiről”. A létünkben azonban, úgy érzékelem, mintha észrevétlenül kicseréltünk volna egy darabkát, valami nagyon lényegeset, s az meglehet, hogy mindennél fontosabb.

Nagyon köszönöm neked, hogy szóhoz juthattam.

* A beszélgetés 2. részének közlésével búcsúzunk Szőnyi Zsuzsától. (A Szerk.)

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HÍRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA - Csendes Toll (főszerkesztő – kiadó vezető)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő helyettes – felelős szerkesztő)
ACSAI ROLAND (Indiáner-gyermekirodalmi rovat szerkesztője)
BÓDI LÓRÁNT (online szerkesztő)
SZÜCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat szerkesztője)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT
PAPP MÁTÉ
REICHERT GÁBOR
TURI MÁRTON

Tiszteletbeli munkatársak
BUJI FERENC
FÖLDES LÁSZLÓ HOBO
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.